

In 1941 keerde zich de publieke opinie tegen aanhangers van de Nieuwe Orde

Willy MASSIN

De terreur die op 27 mei 1943 in Limburg tegen de Nieuwe Orde-gezinde bewegingen — en dan vooral tegen het V.N.V. — begon met het neerschieten van hulpveldwachter Jozef Zwerts te Diepenbeek, had in feite een voorgeschiedenis. Na de „wondere zomer” van 1940, toen praktisch de hele publieke opinie zich bij de Duitse zege en bij een nieuwe ordening neerlegde — zonder deze daarom te wensen —, zouden de harde winter en de bevoorradingsproblemen een kentering in de geesten teweegbrengen. Het V.N.V., dat door zijn demonstraties en manifestaties op de zenuwen van de bevolking begon te werken, kreeg o.m. de schuld van alles wat niet goed ging.

Reeds in februari 1941 meende de V.N.V.- gewestleider voor Genk, dokter J.K. Vanderlinden, gouverneur Romsée te moeten inlichten over „de plaatselijke moeilijkheden in de scherpe V.N.V.-kamp van de mijnstreek ... Zoals de zaken in de laatste dagen een wending genomen hebben is echter onze positie onhoudbaar geworden. We hebben er af te rekenen met de echte ploetocratie, met een machtige vijand die zijn feitelijke machts- en gezagspositie ongehinderd despotisch en fanatiek tegen ons uitspeelt. De mijndirecties zijn in feite de sluwste, meest hardvochtige en geraffineerde tyrannen, die niet alleen onze mensen dagelijks vernederen en vervolgen, maar in deze harde tijden zelfs niet terugdeinzen om onze V.N.V.ers en al wat nationaal-socialistisch is voor de meedogenloze keuze te stellen: kapituleren of broodroof. Hun actie die methodisch en behendig doorgevoerd wordt is echter van zulke aard dat zij zelf zelden rechtstreeks in beschuldiging kunnen gesteld worden. Nooit zullen zij een V.N.V.er als dusdanig aanvallen (althans niet meer sinds 10 mei), maar onze mensen worden zo lang getart en uitgedaagd tot ze zich op een zeker ogenblik niet meer kunnen beheersen. Er valt uit reactie een grof woord, dat echter uitgelokt wordt door de grofste woorden van een overste ...”¹. Vanderlinden doelde vooral op de dreiging tot ontslag van verscheidene bedienden en arbeiders die toegetreden waren tot de Dietse Muziekkapel der Genker Mijnen, o.m. Marcel Oger, Frans Boven. De mijndirectie wees niet direct op een lidmaatschap van het V.N.V., maar gaf door kleine signalen en opmerkingen ondubbelzinnig te verstaan dat oppassen geboden was. In feite was dit spelletje

1. M.G., Aud.-Gen., dossier J.K. Vanderlinden, brief van 19 februari 1941.

al een paar maanden aan de gang: op 11 november 1940 signaleerde B. Beljaars aan Theo Brouns en Vanderlinden dat „het tweede slachtoffer onder het mes van Allard lag”, nl. de jonge klarinettist Bijmens, wiens vader chef van de garage was en aan wie men zou laten verstaan hebben dat hij die betrekking wel eens zou kunnen kwijtspelen². In dezelfde zin had de Sturmbannführer van de Algemene SS-Limburg, Urbain Bohez, zich tot de Feldkommandantur te Hasselt gewend om het „Angreifen auf Flamen und besonders SS” door Vlaamsonkundigen van de mijn aan de kaak te stellen. Hij noemde hen met name: hoofdingenieur Riche, controleur Sikivie en mijnbaas Allard. Ze zouden bedreigingen uitgesproken hebben tegen de kameraden Gonnissen en Vanderstraeten en hen verboden hebben — binnenskamers — nog deel uit te maken van de Dietse Muziekkapel. Frans Boven — die een paar maanden later naar het Oostfront zou vertrekken — kreeg waarschuwingen te horen en Marcel Oger zou tussen vier muren duidelijk te verstaan hebben gekregen dat sommige dingen niet zouden geduld worden. Bohez meende dat het toch wel de spuigaten uitliep, want Sikivie was door de gouverneur ontboden geweest. Ook pastoor Breuls van Zwartberg zou — op bevel van Allard (sic!) — van op de kansel gesproken hebben over „der Mensch die ohne Gewissen über die Welt will herrschen” en over de verraders die met de vijand samenheulen, waarbij hij vooral de Algemene SS (de zwarte SS) zou bedoeld hebben. Bohez gewaagt in zijn schrijven ook van talrijke R.A.F.-inscripties (doelend op de Britse Royal Air Force) op vensters en deuren in de omgeving van de mijnen³. En dit reeds in februari 1941.

Een eerste zwaar incident was het uitbreken van stakingen in de Limburgse mijnen in mei 1941. Gouverneur Lysens — die Romsée in april in dit ambt had opgevolgd — riep een spoedvergadering bijeen, waarop aanwezig waren: zijn kabinetsoverste Theo Brouns, directeur Van Olmen van de Bevoorradingdienst en een 20 tal vertrouwensmannen (V.N.V.-ers) uit de verschillende Limburgse mijnen⁴. Toegegeven moest worden dat de mijnwerkers stoffelijke eisen te stellen hadden (loonsverhoging, betere bevoorrading, ondanks de speciale rantsoenen kaas, melk, sardienen en eieren die ze reeds kregen), maar volgens sommige vertrouwensmannen kon ook vastgesteld worden dat een geest van sabotage niet vreemd was aan de staking.

In juni 1941 deed zich in de Rijksmiddelbare school in Eisden een lokaal incident voor. Talrijke leraars — 8 op de 12 — waren lid van het V.N.V., sommigen waren ook bij de Zwarte Brigade aangesloten of waren lid van Nieuwe Orde-organisaties zoals de Unie van Hand- en Geestesarbeiders en O.M.O., de

2. M.G., Aud.-Gen., dossier Th. Brouns.

3. M.G., Aud.-Gen., dossier Urbain Bohez, schrijven van 23 februari 1941. Reeds op 15 februari had Bohez zich tot Ward Hermans gericht in verband met taaltoestanden op de spoorlijn Hasselt-Tongeren (met verzoek zijn schrijven aan Florimond Grammens over te maken).

4. M.G., Aud.-Gen., dossier Th. Brouns (vergadering van 20 mei 1941).

Organisatie van leraars bij het Middelbaar Onderwijs⁵. Een omzendbrief die door het Ministerie van Onderwijs op 20 juli 1940 aan de scholen gezonden was, schreef voor dat alle uitlatingen van politieke aard op school verboden waren. Deze omzendbrief was uitgehangen in de leraarszaal, maar had de goedkeuring niet weggedragen van een aantal leraars, die na een vergadering van de plaatselijke Zwarte Brigade dikke zwarte strepen op bedoelde circulaire aanbrachten. Directeur Albert Claessens had een leraarsvergadering samengeroepen om de leraars duidelijk te maken dat „geen uiting mocht gegeven worden van gedachten die strijdig waren met deze van de ouders”. Hij leidde eruit af dat geen deltaspedjes (het kenteken van het V.N.V.) mochten gedragen worden, dat de leraars geen lid van het V.N.V. mochten zijn en dus zeker geen vergaderingen van die organisatie mochten bijwonen. Verscheidene leraars gingen helemaal niet akkoord met de vermeende inhoud van de omzendbrief en oordeelden dat het ogenblik gekomen was om het onderwijs tot een nationaal onderwijs te vormen. Ze waren van oordeel „dat een andere houding een tekortkoming zou daarstellen aan de plichten van de Vlaamse leraar”⁶. Op zijn minst eisten zij dat een nieuwe omzendbrief hen zou waarborgen buiten de school vrijelijk te mogen ijveren voor hun principes. Ondanks de waarschuwingen van de directie ging een leerlinge toch door met het dragen van een deltaspedje, nl. de dochter van Nicolas Op 't Eyndt, kernleider van het V.N.V. te Rekem. Na herhaalde waarschuwingen vanwege de directie werd ze uit de school verwijderd en dit enkele dagen vóór haar eindexamen. Het V.N.V. vond dit des te erger, omdat „het dragen der Belgische strikjes van zeer recente datum is en dus uitgelokt door de propaganda van antinationale elementen en dus heel zeker de uiting is van een politieke gedachte in de dienst van volksvreemde elementen”⁷.

Op 15 juni 1941 had in de zaal van de Casino te Hasselt de Eenheidsvergadering plaats, waarop vertegenwoordigers van het V.N.V., van Rex-Vlaanderen en van het Verdinaso trouw zwoeren aan de nieuwe Eenheidsbeweging — die er onder druk van de Militärverwaltung gekomen was — en aan Leider Staf De Clercq. Na de manifestatie had een optocht plaats door de straten van de stad. Het kwam tot incidenten met tegenbetogers. Jef Schouterden, een dinasomi-

5. M.G., Aud.-Gen., dossier Paul Lambrichts en dossier Flor Wulms.

6. M.G., Aud.-Gen., dossier Paul Lambrichts, burgemeester van Eisden. Schrijven van Lambrichts aan gouverneur Romsée van 26 september 1940: „Persoonlijk denk ik dat er onmiddellijk dient gehandeld te worden op het Ministerie van Onderwijs ten einde bedoelde omzendbrief, die uitsluitend tegen de Vlamingen gericht is, te niet te doen. Het is niet aan te nemen dat het toegelaten weze — op een moment dat alle Vlaamse krachten samenbundelen —, dat een secretaris-generaal en een directeur van een M.S. verraad zouden plegen tegenover Vlaanderen en ons volk”.

7. M.G., Aud.-Gen., dossier Paul Lambrichts: schrijven van laatstgenoemde aan Theo Brouns van 13 juli 1941.

litant, bracht in een schrijven aan zijn vroegere kommandant Jef François verslag uit: „Leden der ‘Légion Nationale’, gesteund door een massa volk, wilden deze marsch beletten. Hoe de eerste vechtpartijen begonnen zijn kan ik niet met zekerheid zeggen, doordat we op het einde van de kolonne marscheerden. Politieagenten en het eerste peloton der Zwarte Brigade hebben de straat moeten vrijmaken, voordat we konden voertmarscheren. Na het verbreken van het gelid zijn de meeste van onze militanten onmiddellijk naar huis vertrokken. Even later vernamen we dat er verschillende mensen, die op de vergadering aanwezig geweest waren, in de omgeving van het Vlaams Huis aangevallen werden door tegenbetogers. De aanpalende straten zagen zwart van volk en de politie kon de straat niet vrijmaken, waarop de politie aan de Zwarte Brigade toelating gaf het zelf te doen. Luitenant Willems der Zwarte Brigade vroeg of ik een groep Zwarte Brigade-mannen onder mijn bevel wou nemen voor deze actie. Hetgeen ik aanvaard heb. Ik heb daar dus aan deelgenomen met celleider Timmermans en met militant Verleysen.

„Maandagavond zijn de celleider Timmermans, militant Lelièvre en diens vrouw aangevallen geworden door een groep van 200 à 300 man, meestal leden der ‘Légion Nationale’. Celleider Timmermans was er het ergst aan toe en werd geslagen, gestampt en over de straat gesleept. Een onderzoek werd ingesteld door burgemeester Deumens en de kabinetsoverste van de Gouverneur, meester Brouns, en proces-verbaal werd tegen enkele der daders, die herkend werden, opgemaakt. Gisteravond zijn leden der Zwarte Brigade tot een misplaatste tegenactie overgegaan met het gevolg dat 2 leden ervan werden opgeleid voor verboden wapendracht, daar zij met een matrak in de hand over de straat liepen. Daarna wilden de anderen hun kameraden met geweld uit den amigo halen, wat hen natuurlijk niet lukte. Dit feit heeft bij vooraanstaande V.N.V.ers zelf de meeste afkeuring verwekt”⁸.

Het V.N.V.-weekblad voor Limburg bracht verslag uit over de ‘zegevierende Eenheidsbetoging’ en had het ook over de incidenten. De krant signaleerde dat de V.N.V.-betoging toegelaten was en dat de tegenbetogers verantwoordelijk moesten gesteld worden voor hun ‘verboden daden’: „het V.N.V. kampt voor de belangen van eigen volksgenoten. En geen hondsdolle franskiljons of domme Anglomannen zullen het V.N.V. beletten dien strijd te voeren en te winnen”. Volgde dan het bericht van de bekendmaking van de burgemeester van 17 juni 1941: wegens ernstige overtreding kan overbrenging naar een concentratiekamp gebeuren⁹.

In de week van 15 tot 22 juni was een Engels vliegtuig in Houthalen neergeschoten. In opdracht van het gemeentebestuur was de driekoppige bemanning op het kerkhof van Houthalen-Centrum begraven. Wat het V.N.V. vooral de

8. M.G., Aud.-Gen., dossier Jef Schouterden. Diens schrijven aan Jef François van 18 juni 1941.

9. *De Toekomst*, 17 en 21 juni 1941.

ogen uitstak en machteloos deed toezien, was dat bloemenkransen werden neergelegd door particulieren en door de „Witte Brigade”. Bedienden van de mijn — vooral Walen volgens de steller van het artikel — deden omhalingen om missen te bestellen voor de 3 piloten. Deze missen werden vanop de kansel aangekondigd en brachten veel volk op de been. Het stemde de steller bitter te moeten vaststellen dat de bedienaars van de eredienst zich ertoe leenden om mee te doen met de „vijanden van ons geloof”: „het gaat om dwaze dweepzucht voor al wat naar de R.A.F. ruikt en om zijn haat te demonstreren tegen al wat de Nieuwe Orde op zijn visitekaartje heeft geschreven en om aan te tonen dat men aan de zijde staat der Londense regeerders, die thans hand in hand met de Bolsjevisten de strijd ondernemen om de beschaving van het Avondland te vernielen”¹⁰.

Ter gelegenheid van 11 juli 1941 verscheen in *De Toekomst* een artikel dat zeer goed het klimaat en de geïsoleerdheid van de Nieuwe Orde-aanhangers weergeeft, voor wie het Guldensporenfeest een spoorslag moest zijn om op de ingeslagen weg verder te gaan¹¹: de leden van de Zwarte Brigade, die vandaag hier, morgen daar worden lastig gevallen; de kameraden van de Partij (Eenhedenbeweging) die door dwazen in hun eer en in hun eigendom worden beklad; de kameraden van het Nationaal-Socialistisch Jeugdverbond (N.S.J.V.), aan wie het leven door studiemakkers wordt zuurgemaakt; de kameraadskes van het Vlaams-Nationaal Vrouwen Verbond (V.N.V.V.) die met geburen in ruzie liggen; zij die koppig kampen in Arbeidsorde; zij die in het bruine pak van de Vrijwillige Arbeidsdienst voor Vlaanderen (V.A.V.V.) nuttige arbeid voor de hele gemeenschap verrichten.

Regelmatig verschenen in *De Toekomst* — praktisch van bij het eerste verschijnen op 1 mei 1941 — korte bijdragen van lokale verslaggevers over het afrukken van aanslagbrieven¹², het schilderen op de muren van het V-teken dat door Churchill in de mode gebracht heette¹³, over degenen die luisterden naar de „Britse Babbel Club” (B.B.C) en over de Anglofielen (= de Churchillisten). Ook *Volk en Staat* publiceerde herhaaldelijk artikels over de „heldendaden” van jeugdige Nieuwe Ordeaanhangers¹⁴. In Tessenderlo werden eind juli de woningen beklad van 2 vooraanstaande V.N.V.ers, gewestleider dokter Karel Wouters en G. Wouters¹⁵. De aangebrachte tekst liet aan duidelijkheid niets te wensen over: „Ter dood met de verraders — Leve de Koning”.

10. *De Toekomst*, 5 juli 1941: *Anglofiel gedoe te Houthalen en te Zolder* (getekend Marcel B.).

11. *De Toekomst*, 11 juli 1941: *Sporenfeest, spoorslag* (artikel van Van Gansen).

12. *De Toekomst*, 19 juli 1941: *Mopertingen - Dwaze streken*

13. *De Toekomst*, 26 juli 1941: *Peer - Het zegeteken: Vieze venten voerden vuile verborstels voor verwijt naar voortreffelijke vaderlanders. Voorwaar vuig verzet van vergeefse voddeventen. Voorwaarts, vastberaden vaderlanders.*

14. *Volk en Staat*, 17 juni 1941: *Maaseik - Platbroeken.*

15. *De Toekomst*, 2 augustus 1941: *Tessenderlo - Bolsjevistische praktijken.*

Kleine feiten maakten sommige V.N.V.ers humeurig. Zo werd er in het Tongerse zwaar getild aan de beslissing van de jaarlijkse algemene vergadering van de voetbalploeg „Eendracht” in Henis, om de kleuren van de ploeg te veranderen. Deze club was in 1938 opgericht en had zich toen aangesloten bij het Vlaams Katholiek Sportverbond van Limburg. Ze hadden toen als kleuren gekozen: een gele trui met zwarte kraag en zwarte broekjes. Nu werd besloten de zwarte kraag te vervangen door een rode, zodat de uitrusting nu een tricolore werd. *De Toekomst* zag er een uitgesproken anti-Vlaamse daad in¹⁶.

Het valt op dat net in de maand juli 1941, toen de werving voor het Vlaams Legioen op volle toeren draaide en een grootscheepse propaganda voor de kindervakanties op touw gezet was, de publieke opinie zich nog sterker tegen de aanhangers van de Nieuwe Orde keerde. Vooral tegen de *Kinderlandverschikking* kwam er reactie van sommige geestelijken die niet aarzelden op de kansel stelling te nemen. Vooral in het gewest Beringen werd hard van leer getrokken tegen de kindervakanties¹⁷, die een initiatief van de DeVlag en de Nationaal-Socialistische Volkswelvaart was. In augustus zouden inderdaad 750 Limburgse kinderen voor een maand vakantie naar Oostland vertrekken.

Hoewel de oprichting van het Vlaams Legioen als een initiatief tegen het goddeloos communisme diende gezien te worden, kwam ook hier tegen reactie van sommige geestelijken. In *De Toekomst* van 26 juli verscheen een artikel „Het Vlaams Legioen - Verraad. De mening van zekere priesters”. Het V.N.V. vond het oordeel van die priesters des te onbegrijpelijker, omdat het hier toch ging om deelname aan de strijd tegen Rusland.

Te Lommel was het op 7 september — na de Hoogmis — tot incidenten gekomen. Een tiental manschappen van de Vrijwillige Arbeidsdienst voor Vlaanderen, onder de leiding van veldmeester Joseph Leon Melsen, die verbonden waren aan het kamp ‘De Maai’ te Overpelt (op het gehucht Holven, aan de „Trapkens”), waren naar de mis geweest in Lommel-Centrum. Na de plechtigheid kwam het tot woordenwisselingen en handtastelijkheden met een groep jongeren die ostentatief driekleurige cocardes droegen. In de namiddag deden zich gelijkaardige voorvallen voor. Ditmaal waren de Arbeidsmannen met een

16. *De Toekomst*, 2 augustus 1941.

17. *De Nationaalsocialist*, 19 juli 1941: *Klerikalisme en kinderverlof in Duitsland*. Deken Habraken van Beringen sprak zelfs de boycot uit. De pastoors Wicérs en Vanderstraeten beweerden dat de kinderen niet bij landbouwers zouden geherbergd worden, maar in kampen waar ze ten prooi zullen vallen „aan de onzedelijkheid van Duitsland”.

In hetzelfde nummer had M. Beerten het in een artikel over het *Churchillisme*.

Rik Ballet, ingaande op een preek in de kerk van Zolder-Centrum, maakte zich ongerust over deze kindervakanties. In een schrijven aan Algemeen Propagandaleider Tollenaere van 9 juli 1941 benadrukte hij dat vooral diende gewaakt op de mogelijkheid de kinderen ter plaatse hun godsdienstplichten te laten volbrengen. Er diende voor gezorgd dat priesters als aalmoezeniers de reis zouden meemaken, voorzien van een veldaltaar voor die plaatsen waar geen Rooms-Katholieke kerken waren (M.G., Aud.-Gen., dossier Henri Ballet).

twintigtal. Al wat aan de Belgische driekleur herinnerde werd met geweld afgerukt. Het kwam tot opstootjes en vechtpartijen in regel. De volkstoeloop die hierdoor ontstond, was van die aard dat de kommandant van de Rijkswacht met zijn 5 manschappen vreesde de situatie niet in de hand te kunnen houden en zich genoodzaakt zag een beroep te doen op de Feldgendarmerie van Leopoldsburg¹⁸.

Vooraf vanaf februari 1941 werden door de Militärverwaltung herhaaldelijk *Verordnungen* uitgevaardigd¹⁹ om allerlei inscripties (vooral „die Buchstaben R.A.F.“) te doen verwijderen. Het valt dan ook niet te betwijfelen dat op dat ogenblik de R.A.F.-manie de bevolking te pakken had. Het is mogelijk dat het in het begin nog vooral om het optreden van geïsoleerden ging. Blijkens een schrijven van 5 juni van Jan Vansimpsen, adjunct-politicommissaris te Tongeren, aan de burgemeester hadden de gemeentewerklieden die dag hun opdracht uitgevoerd: ze waren nl. op grond van een bevel van de Feldkommandantur 681 van Hasselt van 3 juni opgeëist en verplicht geweest om de marktpleinen te reinigen. Het uitvoeren van dit karweitje zou volgens Vansimpsen — luidens een verklaring die hij na de bevrijding (27 mei 1946) aflegde — opgelegd zijn geweest als vergeldingsmaatregel voor de hevige anti-Duitse propaganda²⁰.

In een schrijven van de Feldkommandantur van Hasselt van 26 juli 1941 aan het Provinciaal Bestuur van Limburg constateerde Oberkriegsverwaltungsrat Dr. Krause dat op talrijke plaatsen R.A.F.-inscripties „anscheinend mit Schablonen aufgetragen (sind)“, dat voorgevels van huizen besmeurd zijn en ook nog andere duitsvijandelijke „Darstellungen“ aangebracht werden. Om een einde te stellen aan deze anti-propaganda diende de Gouverneur van de Provincie op 3 september 1941 — op verzoek van de Duitse overheid — maatregelen uit te vaardigen: 1. de burgemeesters der gemeenten waar na 1 september nog soortgelijke opschriften aangebracht worden, zijn verplicht elke nacht gedurende één maand de betrokken straat beurtelings door twee verantwoordelijke mannelijke bewoners te doen bewaken. De namen der bewakers, evenals van de personen onder hen die weigeren aan deze bewaking deel te nemen, moeten

18. M.G., Aud.-Gen., dossier J.L. Melsen.

19. O.m. een *Befehl* van 24 februari 1941. Ingevolge dat bevel richtte de Kreiskommandantur van Tongeren een rondschrĳven aan de politiediensten van de stad (12 maart 1941): „Es ist Pflicht jedes belgischen Polizeibeamten derartige Handlungen zu unterbinden und es ist erforderlich alle Polizeibeamten auf die ihnen zur Zt zugegangene Verfügung nochmals aufmerksam zu machen“ (M.G., Aud.-Gen., dossier Henri Hanssen).

20. In het proces H. Hanssen getuigde Vansimpsen aan de hand van een reeks documenten: „de kuising is zonder tegenstribbeling en in correcte houding gebeurd om de jongens niet nutteloos in het gedrang te brengen. Ze namen het karweitje lustig op. Ze schouderden hun borstels en onder het zingen van een deuntje — en nog wel geen pro-Duits — ging het van het Vrijthof naar de Varkensmarkt. Hier werd er moleken gedraaid rondom de opgehoopte vuilnis en deze veranderde tot wel twintigmaal van ligplaats en uitzicht“.

aan de Feldkommandantur worden meegedeeld; 2. het reinigingswerk — dat in het algemeen door de zorgen van de burgemeesters moet geschieden — kan in bijzondere gevallen opgelegd worden aan jeugdige elementen die bekend staan als zijnde de aanvoerders der meest openbare anti-Duitse demonstraties; 3. bij elke overtreding of niet-naleving van deze voorschriften behoudt de Feldkommandantur zich de bestraffing voor.

Vermoedelijk brachten deze maatregelen de bevolking in beroering, want de burgemeester van Tongeren besliste, „gezien de incidenten die zich de twee vorige nachten voorgedaan hebben”²¹, eveneens het stadhuis te laten bewaken en, een maand later eveneens het telegraafkantoor. Vanaf dat ogenblik zou het in Tongeren nooit meer helemaal rustig worden. Door de oorlog met Rusland konden de communisten nu overal vrij hun natuurlijke anti-fascistische houding aannemen, die zij wegens het „monsterverbond von Ribbentrop-Molotow” tijdelijk achterwege hadden gelaten. In die houding vonden ze in de socialisten bijna even natuurlijke bondgenoten²². Op 10 en 11 november kwam het tot ernstige rellen: eigendommen werden beschadigd en ruiten werden ingegooid bij notoire V.N.V.ers evenals in een drankgelegenheid die over een speciale vergunning voor officieren van de Duitse Wehrmacht beschikte. Burgemeester Hanssen was van oordeel dat het om een „georganiseerd complot ging, daar de aanrandingen alle op hetzelfde uur plaats grepen”²³. Op 14 november werd het nog eens overgedaan: bij bekende Duitsgezinde personen werden voorgevels bekalkt en ruiten ingegooid, nl. bij Frisson, gemeentesecretaris, bij Paul Romsée, adjunct-directeur bij de Controlediensten, en bij rechter Van Caenegem. Een paar dagen later — op 16 november — kwam het tot vergeldingsacties en werden de eigendommen van Gonissen op de Grote Markt, van advocaat Stas en van Doucet (die nauw in verbinding stond met socialistisch senator Pierre Diriken) beschadigd. Ook de woning van rechter Ulrix werd geïsoleerd, maar de aanranders moesten voortijdig afdruipten.

Ter gelegenheid van de Gebiedsdag van de Nationaal-Socialistische Jeugd op 6 en 7 april 1942 was het opnieuw zeer rumoerig te Tongeren. Tijdens de

21. In een schrijven van 12 september duidde Hanssen twee personen aan voor de bewaking van het stadhuis. Volgens het latere getuigenis van Vansimpsen zouden deze incidenten bestaan hebben in het stukgooien van de ruiten bij de burgemeester zelf, het werpen van inkt over het spandoek „V het Duitse zegeteken” aan de gevel van het stadhuis gevestigd (nacht van 11 op 12 september) en het uitstrooien — maar dat was niet de eerste maal — van anti-Duitse pamfletten. Een Duitse verordening had nl. geëist dat „spandoeken met V - propaganda” aan de gemeentehuizen zouden opgehangen worden.

22. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 16 oktober 1938 behaalde de socialistische lijst van Pierre Diriken 1.630 stemmen, een socialistische scheurlijst (Raymond Rubens) 609 en de communistische lijst (François Digneffe) 110 stemmen (Zie Willy MASSIN, *De Belgische Werkliedenpartij in Limburg, 1918-1940*, p. 213).

23. M.G., Aud.-Gen., dossier H. Hanssen. Verslag van Hanssen aan Goeverneur Lysens van 17 november 1941.

nacht van Paaszondag werd de bevolking door middel van strooibriefjes aangezet niet op straat te komen en 's anderendaags de rolluiken neer te laten. Hanssen verdacht de communisten ervan de hand in het spel te hebben en dacht daarbij vooral aan Raymond Stas, „die op onbeschaamde wijze communistische propaganda voerde” en een gevaarlijk individu van de ergste soort was. Ook Victor Doucet was een van die „ongure” elementen die de bevolking ophitste. Het zou een verlichting betekenen, indien deze personen onschadelijk konden gemaakt worden²⁴. Toen de Dietse Meisjesscharen (D.M.S.) voorbijstapten, werden hatelijkheden geroepen. Een deelnemster werd uitgemaakt voor „Pruisenhoer”. Op verscheidene plaatsen kwam het tot vechtpartijen.

Al evenzeer moest door de bezettende overheid opgetreden worden tegen de hulp die de burgerbevolking verleende aan de bemanningen van neergeschoten geallieerde vliegtuigen of aan de vernietiging van de toestellen. Het neerstorten en de noodlanding van vliegtuigen dienden onmiddellijk doorgeleid te worden. Een „Bekanntmachung” van de Feldkommandantur Hasselt van 25 juli 1941 loofde een premie van 250 franken uit aan wie het eerst een neergestort of geland vliegtuig meldde²⁵.

De eerste beschadigingen — meer toevalligheden dan echte sabotagedaden — deden zich reeds voor einde 1940. Op 28 oktober 1940 verwittigde de Directie van de N.M.B.S. Hasselt de burgemeester van Genk dat in de aanhorigheden van de Spoorwegen beschadigingen vastgesteld waren, die door de Duitse overheid als sabotagefeiten beschouwd werden. Het personeel van de N.M.B.S. en de Rijkswacht werden verzocht „meer dan een oog in het zeil te houden”. Van de gemeentelijke politie werd hetzelfde verwacht²⁶. Ook spoorweglijnen moesten het ontgelden. Op 11 maart 1941 werden bij het station van Winterslag beschadigingen geconstateerd. De burgemeester van Genk kreeg opdracht vanaf 20 maart de betrokken „Bahnstrecke” te laten bewaken door de inwoners van de gemeente. Na een onderzoek ter plaatse moest op 1 april de Feldkommandantur achteruit krabbelen en toegeven dat het om „ein Dummerjungenstreich” ging, maar dat in de toekomst alleen nog naar de gevolgen zou gekeken worden²⁷.

Veel erger was de sabotagedaad aan een telefoonkabel op het gehucht Slederlo op 29 mei 1941. De Duitse overheden besloten dat een „kabelwacht” van negen man uit de gemeente Genk zou aangesteld worden — met verbod

24. M.G., Aud.-Gen., dossier H. Hanssen, niet gedateerd schrijven van Hanssen aan de gouverneur. *De Toekomst* van 11 april 1942 bracht verslag uit over de Gebiedsdag, zonder evenwel over de incidenten te spreken: „Fier, soms tartend klonken de liederen zowel op de Ring als op de Grote Markt, waar de Leiding opgesteld stond”.

25. Bekendmaking van Feldkommandatur Hasselt van 25 juli 1941 (getekend von Kröcher).

26. Schrijven van de N.M.B.S., Dienst van de Baan, Groep Hasselt, aan de burgemeester van Genk van 28 oktober 1941.

27. De F.K. Hasselt aan de burgemeester van Genk, 1 april 1941.

andere wapens te dragen dan een stok —, die langs het kanaal zou opereren²⁸. Toen einde 1941 de aandacht van de saboteurs zich meer en meer op spoorweglijnen en -verbindingen begon te concentreren, ging de bezetter er toe over gijzelaars op te pakken²⁹.

Jef Deumens, de oorlogsburgemeester van Hasselt, oordeelde in oktober 1941 de toestand nog niet als echt gespannen. Hij was van mening dat de gezindheid van de bevolking er heel wat op zou vooruit gaan als de voedselvoorziening zou verbeteren³⁰.

De slechte ravitaillering die aan de basis lag van de mei-stakingen in de industriegebieden was inderdaad mee de oorzaak van de haatverhouding tegen de „zwarten”. De soms zeer oproerige taal van tal van lagere seculiere geestelijken tegen initiatieven en — soms tartende — manifestaties van de Nieuwe Orde-gezinden resulteerde in een sterk vijandige stemming tegenover allen die in de collaboratie stonden. Zeker vanaf het voorjaar 1941 kreeg het verzet een vastere, hoewel in Limburg slechts embryonale vorm. Sluikbladen zagen het licht. Het dragen van tricoloreinsignes, soms zelfs enkel met de bedoeling om uit te dagen — was geen zeldzaamheid meer. Zo de bezetter in het algemeen nog met rust gelaten werd — enige kleine zaakjes ter zijde gelaten³¹—, dan waren het vooral de collaborateurs die het moesten ontgelden. Veel meer dan een tergende, uitdagende houding was het nog niet. Aanslagen op personen bleven nog achterwege. Alles bleef nog beperkt tot relletjes, kleine vechtpartijen, schendingen van eigendommen. Maar de terreur die in 1943 zou losbarsten lag al in het verschiet.

Ferd. Allenstraat 16
3290 DIEST

28. Idem, brief van 5 juni 1941.

29. Schrijven van de N.M.B.S. aan de burgemeester van Genk, 10 oktober 1941.

30. M.G., Aud.-Gen., dossier Jef Deumens. Brief van Deumens aan Dr. Scharrenberger van 10 oktober 1941. Deze laatste was tot in het voorjaar 1941 Feldkommandant te Hasselt.

31. Buiten de schending van graven van Duitse soldaten op de kerkhoven van Maaseik en Tongeren konden we geen verdere vergripen tegen of aanslagen op leden van de Duitse Wehrmacht ontdekken (*Volk en Staat*, 17 juni en *De Toekomst*, 5 juli 1941).

Met dank aan Lucien Bogers van Genk voor de geboden hulp.